

KURUCZ BARNABÁS

Egy konzervatív jövő formálódása¹

A conservative future

Kulcsszavak: konzervatív forradalom, német szociológia, Hans Freyer

Keywords: conservative revolution, German sociology, Hans Freyer

Bevezetés

A konzervatív forradalom eszmerendszere sokáig csak lábjegyzetként, érdekes kitekintésként szolgált a hazai politikai és politikáról való gondolkodásban. Azonban a 2010-es évek második felétől egyre élénkülő figyelem irányult rá, mígnem az utóbbi években szinte reflektorfénybe került – elsősorban a *Kommentár* folyóirat lapjain.² A meglehetősen heterogén szellemi mozgalom teljes feltérképezése természetesen hosszú folyamat, ugyanakkor jól kivethető gondolkodók azon csoportja, amely a hazai jobboldalt foglalkoztatja. Elsősorban Carl Schmitt, Oswald Spengler, valamint Ernst Jünger nevét érdemes említeni, hiszen ők több magyar fordítással, valamint széles körű kommentárirodalommal rendelkeznek.³ Az elemzések másodvonalasai közé Arthur Moeller van den Bruck és Edgar Julius Jung tartoznak, akik nem kaptak magyar fordítást, azonban munkásságuk nem kerülte el a magyar jobboldal figyelmét.⁴ Hans Freyer mindazonáltal kimaradt a hazai érdeklődés homlokteréből, holott gondolatvilága igen nagy hatást gyakorolt nemcsak a német tudományos,⁵ hanem a politikai életre is. Jelen recenziómmal éppen ezt a vakfoltot szeretném

1 Hans Freyer 2023: *A conservative future in the making. Revolution from the Right*. Perth, Imperium Press.

2 Néhány példa: Csejtei 2022; Karácsony 2022; Szalai 2022.

3 A teljesség igénye nélkül Schmitt 1992, 2002, 2006; Spengler 2011, 2013; Jünger 2004, 2012, 2014.

4 Csejtei 2022; Karácsony 2022.

5 Kurucz 2022.

kiküszöbölni, mintegy intellektuális muníciót szolgáltatva a magyar jobboldal szellemi építkezéséhez.

Konzervatív forradalom

Freyer gondolatainak megértéséhez elsőként azt a történelmi és kulturális kontextust kell feltérképezni, amelyben a szerző élt és alkotott. Az első világháború elvesztése a Második Császárság összeomlását, valamint a szociáldemokrata-liberális weimari köztársaság ébredését hozta el. A „konzervatív forradalom” névvel illetett ideológiai csoportosulás elutasította az ellenforradalom eszmevilágát, nemcsak a weimari köztársaság ellen lépett fel, hanem a múlt restaurációját is megtagadta. Történelmi feladatát sokkal inkább egy eljövendő Német Birodalom megalapozásában látta.⁶ Nem a hagyományt utasította el, csak életképes tradíciót kívánt teremteni, valamit, amit aztán érdemes megőrizni.⁷

A kívánt jövőre vonatkozó fejtegetések igen eltérő formavilágokat hívtak életre, ám a szellemi és intellektuális heterogenitás ellenére a liberalizmussal, a demokratizmussal, valamint a marxizmussal való éles és kérlelhetetlen szembenállás a konzervatív forradalom egészére jellemző volt. Emögött az angol és francia politikai kultúra megvetése állt, amely a kultúrát és civilizációt egymással szembeállító hagyományosan német szellemi diszpozícióból fakadt.⁸ A közösség felmagasztalása az első világháború során kialakult lövészárkok-kötelékek, a férfiszövetség révén közös gondolati elem volt, azonban a német romantika hatása is érződött, mely a kiemelkedő individuumok pátozában nyilvánult meg.⁹ Külön érdekesség a technológia iránti pozitív viszonyulás, a konzervatív forradalom gondolkodói ugyanis a technológiai fejlődéstől várták hazájuk felemelkedését, valamint a német katonai reváns eszközét látták benne.¹⁰ A gazdasági kérdések kapcsán sem beszélhetünk homogén véleménycsoportról, a liberális kapitalizmus elvetése mégis közös pontként szolgál. Többségük a gazdasági intervencionalizmus talaján állt, míg néhányan

6 Moeller van den Bruck 2012.

7 Karácsony 2014, 221.

8 Elias 2004, 63–91.

9 Sombart 2000, 170–176.

10 Csejtej–Juhász 2009, 290.

az államkapitalista modellel kacérkodtak.¹¹ A weimari rendszerrel való szakítást mindannyian gyors, forradalmi formában képzelték el, egy új Németország reményében.¹²

A konzervatív forradalom egységes politikai fenomén voltát többen is vitatják, például Breuer, aki a mozgalmat annak intellektuális heterogenitása miatt nem sorolja az ideológiák közé.¹³ Mások, mint Armin Mohler, sokkal inkább gyűjtőkategóriaként értelmezik, egy olyan csoportosulásnak, amely több irányzattal is rendelkezett. Mohler többek közt az ifjú konzervatívokat (például Hans Freyer és Oswald Spengler), a nemzeti forradalmárokat (például Ernst Jünger, Ernst Niekisch) és a Völkisch mozgalmakat¹⁴ különbözteti meg.¹⁵ Csejtei Dezső – Thomas Mann nyomán – úgy véli, a konzervatív forradalom egy szintézisteremtő, egységesítő gondolat, amely produktív módon kezeli belső ellentmondásait, feszültségeit.¹⁶

A tér korlátoltsága okán nem áll módomban saját gondolataimmal gazdagítani ezt az eszmetörténeti vitát, így csak utalok a hazai és külföldi szakirodalom összefoglalóira.¹⁷

Hans Freyer és munkássága

A szellemi és politikai közeg megismerését követően Freyer élete és munkássága érdemel figyelmet. Hans Freyer¹⁸ (1887–1969) neve ma a fiatal szociológusok számára semmit nem jelent, holott a múlt század második felében még komoly viták folytak megítéléséről. Ralf Dahrendorf ugyan elismerte Hans Freyer intellektusát, ám a szociológia árulójának nevezte őt a nemzeti szocialista korszak alatt kifejtett tevékenysége okán,¹⁹

¹¹ Uo. 293.

¹² Felkai 2007, 297–298.

¹³ Breuer 1993, 181.

¹⁴ Mohler 2018, 109–169.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Csejtei 2022, 57–58.

¹⁷ Karácsony 2017; Csejtei–Juhász 2009, 282–299; Csejtei 2022; Felkai 2007, 297–301; Mohler 2018; Jones 2016; Tudor 2015.

¹⁸ Életrajzához lásd Muller 1988, 25–58; magyarul Felkai 2007, 433–434.

¹⁹ Van Houten 1970, 77.

miközben René König briliáns íróként tartotta számon és mindenkit óva intett attól, hogy alábecsülje Freyer munkásságát.²⁰

Freyer 1907-ben kezdett nemzetgazdaságtant, történelmet, filozófiát és teológiát tanulni a greifswaldi egyetemen. Később Lipcsébe költözött, ahol felhagyott a teológiával és új cél után nézett, mely részben a filozófia, részben a szociológia lett. Doktori fokozatát 1911-ben szerezte meg, majd 1920-ban tanári képesítést szerzett és két évvel később a kieli egyetem professzora lett. Korai írásai többnyire életfilozófiával foglalkoztak és jelentős hatást gyakoroltak kortársai gondolkodására. 1925-ben Lipcsébe költözött, ahol megalapította az egyetem szociológiai tanszékét, melyet egészen 1948-ig vezetett.

Freyer szerint a szociológia geneziséét tekintve a történelemfilozófiából ered, és eredeti célja, hogy a múlt és a jelen összefüggéseit vizsgálva értse meg a kultúra változásainak sajátos mintázatát. Minderre azért van szükség, hogy a szociológus elősegíthesse a társadalom átalakulását, melynek ő maga is része, ezáltal pedig felelősséggel tartozik a társadalom iránt.²¹ Ezért nevezte Freyer a szociológiát valóságtudománynak (*Wirklichkeitswissenschaft*).²²

Hegel dialektikáját és Tönnies fogalmait (közösség, társadalom) felhasználva Freyer három stációra osztotta a történelmet. Az első kettő pozitív és negatív jellemzőkkel is bír, míg a harmadik megőrzi a pozitív jellemzőket és eliminálja negatívakat.²³ Az első szakasz a *faith (Glaube)* vagy közösség. Ez egy zárt forma, ahol nincs még ellentét az emberi célok és eszközök között. Ekkor az egyén teljes mértékben be van ágyazódva a közösségbe a nyelv, a mítosz és a kultusz révén, így mindenkinek közös a kulturális horizontja. Ekkor nem beszélhetünk magaskultúráról. A következő állomás a társadalom, melyet leginkább az uralom fogalmával lehet megragadni. Ekkor két rend létezik, a társadalmi státusz pedig vérségi alapon működik. Ám a gazdaság lassan felváltja a vért, így a társadalmi tagozódás a származás felől a gazdagság felé tolódik el, a rendiséget pedig az osztálytársadalom váltja fel. A közösség harmóniája végleg megszűnik, és az ebből keletkező feszültség hozza létre a magaskultúrát. Különböző

20 König 1969, 789.

21 Némedi 2005, 291–292.

22 A fogalom eredetileg Max Webertől származik, azonban Webertől messze állt Freyer aktivizmusa (Weber 1998, 29).

23 Mueller 1988, 100–107; Tudor 2015, 82–84.

szférák (politika, gazdaság, vallás, művészet stb.) jönnek létre és egyre inkább saját logikájuk szerint működnek, folyamatos konfliktusokat generálva. Mindezek révén elveszik a közös kulturális horizont, a kollektív értelem megszűnik. Ebből a válságból az utolsó szakasz jelenti a kiutat: az állam. Ebben a szakaszban a technológiai, gazdasági és egyéb előnyök megmaradnak, ám az állam révén újra egy totalitásban.

Freyer munkássága Magyarországon csak elvétve jelenik meg, magyar nyelven összesen két írása található, egy a *Napkelet* folyóirat 1939/7. számában A mai szociológia feladata címmel.²⁴ Ebben a cikkében a szociológia kialakulását, feladatait, valamint a döntéshozókhoz köthető sajátos alakzatát elemezte a német szociológus.²⁵ Emellett a Fédération des unions intellectuelles Budapesten tartott kongresszusán felolvasott, A hagyomány és a forradalom a világgépben című előadását a *Társadalomtudomány* publikálta.²⁶ Azonban nem a tanulmány teljes szövegét jelentették meg, helyette az előadás lényegét szemelvényes, de szó szerinti fordításban közölték. Felszólalásában az ifjúsági mozgalom új világszemléletét és éles antiliberalizmusát tárgyalta, valamint az ifjúkonzervatívok népies világgépét mint új korszak kezdetét mutatta be.

Legjobb tudomásom szerint Hans Freyer munkásságát magyar nyelven két szociológiatörténeti, valamint egy eszmetörténeti kötet tárgyalja. Némedi Dénes a klasszikus szociológia kialakulását, főbb képviselőit, valamint országspecifikus jellemzőit vizsgálta. Kötetében három és fél oldalban foglalta össze a német szociológus tudományos tevékenységét.²⁷ Felkai Gábor már sokkal részletesebben tárgyalja a német szociológust, hiszen tudományos tevékenysége mellett politikai elgondolásaira is figyelmet fordít, bár utóbbit kritikai szempontból teszi.²⁸ Frenyó Zoltán *Konzervatív arcképek* című kötete 74 hazai és külföldi gondolkodó rövid életrajzán, illetve politikai, filozófiai, eszmetörténeti profiljuk megrajzolásán keresztül mutatja be a konzervativizmus eszmerendszerét és annak változásait a 18. század végétől a 20. század végéig. Freyer életének és

²⁴ Freyer 1939.

²⁵ Uo.

²⁶ Freyer 1934.

²⁷ Némedi 2005, 290–293.

²⁸ Felkai 2007, 429–459.

munkásságának kiváló összefoglalója; az elemzés erőssége a nemzeti szocializmus és a konzervatív forradalom viszonyának árnyalt bemutatása.²⁹

Jobboldali forradalom

Hans Freyer 1931-ben publikálta a *Jobboldali forradalom* szövegét, akkor, amikor a baloldali-liberális weimari köztársaság fenntarthatatlansága bizonyossá vált, azonban a jobboldali alternatívának csak a formálódó körvonalai látszódtak. A német szociológus éppen ezt a formaalakulást kívánta leírni; a régi hanyatlását és az új születését. A kötet az ausztrál székhelyű Imperium Press kiadó jóvoltából jelent meg,³⁰ a bevezetővel együtt összesen öt fejezetre tagolódik. Az első három rész tartalmazza a polgári társadalom kritikáját, amelyet aztán az eljövendő jobboldali forradalom sajátosságainak nagy vonalakban való feltérképezése követ.

„A polgári társadalom csatamezején új front van kialakulóban: a jobboldali forradalom.”³¹ A nagy hatású politikai művek gyakran remek mondatokkal kezdődnek,³² akárcsak a *Jobboldali forradalom*; Freyer kezdő szavait nehéz lett volna felülmúlni. Az első fejezet a Forradalom és forradalmárok címet viseli. Freyer azt állítja, hogy eddig valamennyi forradalom baloldali logika mentén bontakozott ki, ám a kapitalizmus olyan társadalmi kereteket alakított ki, melyek fokozatosan teremtik meg a jobboldali forradalom lehetőségét. De vajon korábban miért nem volt jobboldali forradalom? Mik azok a keretfeltételek, amelyek a 20. század hajnalán bukkantak fel és a forradalom szubjektumváltása felé hatottak? A német szociológus szerint az ipari társadalmat megelőzően is voltak forradalmak, azonban a 19. század³³ sajátossága éppen a konstans forradalmiság volt.³⁴ Ennek okát a kapitalista termelési mód okozta társadalmi feszültségekben látja, melyek legkövetkezetesebben az osztályharcban

29 Frenyó 2021, 233–238.

30 A kiadó küldetésének tekinti, hogy a jobboldali gondolkodás történetével foglalkozó művekkel lássa el a diákokat és a laikusokat. Lásd www.imperiumpress.org

31 Freyer 2023, 3.

32 Elég a konzervatív forradalom másik nagy alakjának, Edgar Julius Jungnak *The Singificance of the German Revolution* című, 2022-es kötetére gondolni.

33 Muller szerint a 19. század Freyer esetében nem kronológiai értelmű, hanem az ipari társadalom gondolkodásmódjára utal, egy értelemvilágra s nem feltétlenül időbeli keretre (Muller 1988, 196).

34 Freyer 2023, 7.

nyertek formát – akárcsak Marx gondolatvilágában –, belülről bontják szét a polgári társadalmat. „Ha helyesen elemeznénk [a kapitalizmus – K. B.] mozgástörvényeit, fejlődésének minden lépése a bukása felé vezető lépésként mutatkozna meg.”³⁵ A kapitalista rendszer önellentmondásai, liberális mítoszai, valamint gazdasági irracionalitása összeomlóban van Freyer szerint: „... mindez még jelen van, de már teljesen üres; még hisznek benne, de már régen nem igaz”.³⁶

A kapitalizmusra vonatkozó vészjósló diagnózis a szocializmus formavilágát idézi, hiszen a marxista vagy marxista ihletésű forradalmi ideológiák éppen a munkásság elégedetlenségét és a liberalizmus kegyetlen gazdasági logikája szülte nyomort akarták kihasználni.³⁷ „Ez a dialektikusan keményre főtt materialista filozófia, mint a tizenkilencedik század minden igazán jó terméke, először ragadta meg száz százalékban a forradalmat, ahogyan az eddig volt: a balról jövő forradalmat.”³⁸ Jól ismert a baloldali forradalmárok diszpozíciója: vannak a kizsákmányolók és a kizsákmányoltak. Előbbi az elnyomás, a hübrisz és az immoralitás antikrisztusa, míg utóbbihoz társul a haladás, az erkölcsi jó és a történelmi igazságosság. Freyer szerint ehhez társul egyfajta chaliasztikus³⁹ várakozás, miszerint az elnyomók legyőzésével megnyílik az út a szabadság birodalma felé.⁴⁰ A német gondolkodó szerint ugyan az osztályharc valami lényegeset ragadott meg a 19. század morfológiájában, a baloldali ideológiák végül mégis rossz választ adtak a kapitalizmus jelentette kihívásra.

A következő fejezet, A tizenkilencedik század felszámolja önmagát hivatott annak kibontására, hogy miért bukott el a marxista forradalom, milyen tényezők vezettek halálához. Freyer elsőként a liberális kapitalizmus kíméletlen kritikáját fejti ki. Szerinte a kapitalizmus a társadalmat a gazdasági termelés és növekedés szolgálatába állította anélkül, hogy valamiféle értelemtelni kollektív célt határozott volna meg. A termelés célja nem egy átfogó, közösséghez kapcsolt értelem szolgálatára, hanem a terme-

35 Uo. 8.

36 Uo. 11.

37 Fontos kiemelni, hogy Freyer elítélte a marxizmust, meglátása szerint a kapitalizmus munkaértelmezését, szűk kultúraértelmezését és haladáseszmenyét a szocializmus is magáévá tette, így már eleve nem jelenthetett megoldást (Tudor 2015, 84).

38 Freyer 2023, 9.

39 Annak az apokaliptikus váradalomnak, illetve mozgalomnak az elnevezése, amely szerint a világtörténet végén be fog következni a békekesség ezer évig tartó időszaka.

40 Freyer 2023, 11.

lés önmagáért van, ahogy a pénz is azért van, hogy mozgásban maradjon, még *több pénzt fialjon*; ehhez hasonlóan a fogyasztás és a szabadidő is csak a termelés és a munkaidő csatolmányaként létezhet.⁴¹ A gazdasági racionalitás mindent felülír, megfertőzi az életvilágot és (átfogó) értelemnélkülivé silányítja.⁴² „A polgár burzsoává válik, a közélet gazdasággá, a tulajdon tőkessé, a tulajdon nélküli proletárrá, a politika liberalizmusá.”⁴³ Freyer szerint egy ilyen társadalom gyökértelen, szabadon lebegő, és ha a benne egyre halmozódó feszültség túllépi a kritikus szintet, akkor felrobban. Az áruvá tett emberi közösség *cél nélküli célszerűsége*⁴⁴ (itt Freyer egyértelműen Kantot parafrazálja) révén a forradalom osztályharccá silányul. Ám Marx alábecsülte a kapitalizmus rugalmasságát, hiszen a munkásság harcának nem a szabadság birodalma, hanem a szociálpolitika fejlődése lett a vége. A liberális *minimal state* elvéből valamelyest feladva,⁴⁵ a szociális ellátórendszer megteremtésével a munkásságot megosztotta a kapitalizmus, nagy részét sikerült integrálnia.⁴⁶ Az utópia és forradalom akarásából reformtörekvések válnak, a pusztá önérdkek ütközésére épülő társadalom a társadalombiztosítás révén mégis fennmarad.⁴⁷ Érdekesség, hogy Freyer a szociálpolitika eszméje előzményének a kereszténységet tartja: „Ha azonban a keresztény szeretet társadalmi magatartássá, társadalmi reformmá, szociálpolitikává objektíválódik, akkor a földi csoda nagyon is földi intézkedések összességévé válik...”⁴⁸ A kommunizmus kísértete szociális partnerré szublimálódik, ennek révén a baloldali forradalom szubjektuma megszűnik; a munkásság. „Mozgalmának egész története az osztálytudatra ébredése óta egyetlen út az ipari társadalom rendszerébe.”⁴⁹ Tehát a kérdésre, hogy miért is bukott

41 Ez a gondolat a mai napig jelen van a kapitalizmuskritikákban, lásd Han 2019.

42 A német konzervativizmus eszmevilágában ennek a kritikának régi hagyománya van, már egyik korai alakja, Justus Möser is a kapitalizmust nevezte meg a kultúra elpusztítójaként (Muller 2002, 84–103).

43 Freyer 2023, 16.

44 A kapitalista rendszer mint a megtestesült irracionalitás igen népszerű volt a kor német gondolkodói körében (Felkai 2007, 437).

45 Fontos kitétel, hogy a kapitalizmus lényegi elemei azonban intaktak maradtak (Muller 1988, 197).

46 Később Adorno és Horkheimer is erre a gondolatra jut (2020).

47 Freyer azon gondolatát, miszerint a kapitalizmus önmaga megújulásának forrását vágja el, majd Jürgen Habermas fogalmazza meg később (Felkai 2007, 438).

48 Freyer 2023, 22.

49 Uo. 27.

el a baloldali forradalom, Freyer egyszerű választ ad: a munkások megaludtak a kapitalista rendszerrel.

A jobb és a nép fogalmainak megértéséről címet viselő fejezetében Freyer a forradalom szubjektumváltását írja le. A munkás és a marxizmus kudarcát követően kezd el formálódni a nép, a jobbról érkező forradalom alanya. „Miután a társadalom (*society*) teljesen társadalmivá (*society*) vált, minden erőt érdeknek, minden érdeket kompenzálhatónak, minden osztályt társadalmilag szükségesnek ismert el, megjelenik benne az, ami nem társadalmi (*society*), nem osztály, nem érdek, tehát nem kompenzálható, hanem abszolút forradalmi: a nép. Éppen a balról jövő forradalom lebontása teszi lehetővé a jobboldali forradalmat.”⁵⁰ Az osztálykonfliktus dialektikája eléri a szintézist, az osztályalapú szerveződés felszámolását, ezáltal megjelenik a nép mint a 20. századi történelem formálója. A nép két rétegből áll Freyer szerint: a nemzet és a néplélek.⁵¹ A néplélek a mélyben megbúvó ösztön, valamiféle szubsztancia, míg a nemzet a vagyonosok és műveltek társadalmi formája. Utóbbit ki kell szélesíteni, ezáltal meg kell szüntetni eredeti, 19. századi formáját. Ennek révén kell létrehozni a népet – ez az új front, amely az ipari társadalom ellen irányul, egy erőter, ami csak arra vár, hogy egy vezér formába öntse.⁵² Freyer véleménye szerint a múlt század csak erőforrást biztosított a nép kifejlődésének, de morfológiáját nem befolyásolja. Ennyiben a technológiai fejlődés, az állam, vagy éppen a szociálpolitika – amelyek a liberális kapitalizmus szárnyai alatt alakultak ki és fejlődtek – megmaradnak a népi forradalom után is, azonban új összefüggésrendszerbe ágyazva. Az állam a történelmi-kulturális összetartozáson nyugvó kollektív értelem formálója (korábban érdekek ütközője), a technológia a nép életalapja (korábban hatalmi eszköz a gazdagok kezében), míg a szociálpolitika (amely korábban kompenzáció volt) formálóeszköz lesz. A jobbról érkező forradalom legnagyobb vívmánya a liberális kapitalizmus által szétzúzott kollektív értelem, egységes kulturális horizontot helyreállítása lesz.⁵³

50 Uo. 31.

51 Uo. 2–44.

52 A konzervatív forradalom gondolkodói megosztottak voltak a kérdésben. Carl Schmitt a tömegben megzabolázni szükséges bestiát látott (Felkai 2007, 440), Spengler – kevésbé radikálisan, mint Freyer – ellenben olyan erőt, amit egy államférfinak kell megformáznia (Spengler 2013, 224–230; Szalai 2022, 83–84).

53 Tudor 2015, 85. Freyer szerint a jobboldali forradalmat a kapitalizmus nem tudja önmagába integrálni – szemben marxista elődjével –, mert a nép nem az érdekek szabdalta osztályalapon szerveződik, hanem egy kulturális összetartozást fejez ki. Muller helyesen mutatott rá, hogy az

A könyv utolsó fejezete Az állam emancipációja – az ember emancipációja. Freyer itt a liberális állameszmény megszűnéséről beszél. Úgy véli, hogy a jobboldali forradalom kiszabadítja az államot a különböző társadalmi csoportok markából, ezáltal a nép történelmi akarattá, állammá válik.⁵⁴ „A jobbról jövő forradalom átfut az államon, benne formálódik, és onnan csap le az ipari társadalomra.”⁵⁵ Az állam emancipációja természetesen nem azt jelenti, hogy az intézmények és hagyományok, az alkotmány, a bürokrácia és a politizált hatalmi játszmák meglévő apparátusa szépen leválik arról a társadalmi anyagról, amelyhez tartozik, és átkerül egy absztrakt szabadságba. Pusztán a nép szolgálatába áll, a szubjektumnélküliséget a történelmi-kulturális közösség váltja fel. Az állam a népek (és fordítva) valóságos történelmi szerepet ad. Ahogyan az állam a népet cselekvőképes szubjektummá teszi, úgy a nép adja az államnak azt a feladatot, amely őt kötelezi.⁵⁶ Freyer szerint a végeredmény az államszocializmus, ahol a szociálpolitika nem erőviszonyok kifejeződése, hanem magától értetődő instancia. A liberális kapitalizmus olyan társadalmat teremtett, ahol a szabadságot művileg kellett védelmezni (alkotmány, emberi jogok, szociálpolitika). Ellenben a német szociológus úgy látja: „Az ember akkor szabad, ha szabad a népében, és a nép a maga terében.”⁵⁷ Eszerint az ember csak a közösségében szabad, ami itt egybeesik az állammal. Ez a 20. század új formája, amelyet a jobboldali forradalom fog emancipálni a 19. század romjai alól. Ezt a forradalmat az építés és helyrehozás akarata irányítja, nem pedig a düh és a bosszúvágy. „Lehet forradalmárnak lenni harag nélkül is.”⁵⁸ Ahogy arra Felkai Gábor is rámutatott,⁵⁹ Freyer forradalmának nincs köze az NSDAP-hez vagy más kortárs politikai csoporthoz, ugyanis az új állam még „...nem kész rend, nem tudatos akarat mindenben, hanem erőteljesen formálódó mag”.⁶⁰

érvelés elsősorban érzelmi jellegű, a racionális indokok hiányoznak (Muller 1988, 194).

⁵⁴ Ez értelmezhető a „semleges” állam elutasításaként is, hiszen Freyer gondolatvilágában az állam elkötelezett az iránt a történelmi partikularitás iránt, amelyet a nép jelent. Ebből szervesen következik az idegen elleni „gyanú” vagy negatív alapállás (Tudor 2015, 85).

⁵⁵ Freyer 2023, 51.

⁵⁶ Freyer egész munkájára jellemző, hogy nem a „nép” mibenlétét, hanem elsősorban a „néppé válás” folyamatát ragadja meg (Karácsony 2022, 75).

⁵⁷ Freyer 2023, 57–58.

⁵⁸ Uo. 60.

⁵⁹ Felkai 2007, 436.

⁶⁰ Freyer 2023, 60.

A könyv zárógondolata szerint a jobbról érkező forradalom túlmutat az egyes ágenseken, ugyanis a kötet témája maga a korszellem.

Freyer relevanciája a kortárs jobboldali gondolkodás számára

Ahogy korábban jeleztem, Hans Freyer 1931-ben publikálta a *Jobboldali forradalom* szövegét, akkor amikor a baloldali-liberális weimari rendszer fenntarthatatlansága bizonyossá vált, azonban a jobboldali alternatívának csak a formálódó körvonalai látszódtak. De egy ennél átfogóbb változás is a küszöbön volt, hiszen a német szociológus helyesen sejtette meg, hogy a múlt század számára ismeretlen társadalmi formaátalakulás van kibontakozóban.⁶¹ Egy világ lezárult, pusztán romjai látszottak még, de a repedésekben már a jövő ígérete tört utat magának. A társadalom átalakulására a hazai konzervatívok is reflektáltak, például Kovrig Béla – valamivel később kiadott – írásgyűjteményének címe és alcíme kiválóan összefoglalja a kor sajátos szellemiségét: *Korfordulón – Eszmék forrongása, új formák keresése az emberi együttélés mai válságában*.⁶² Talán ebben lehetne megragadni a radikális konzervativizmus alapimpulzusát, egy sajátos jövőorientáltságot, amely azonban mégis kapcsolódni kíván a múlthoz.

Akárcsak száz éve, napjainkban is hasonló törekvések láthatóak a jobboldali fiatalság részéről: kiszabadulni a múlt század törmeléke alól, megalkotni a 21. századot, de nem a liberálisok útját járva, hanem a konzervativizmus új formáinak életre hívása révén. Freyer üzenete a kortársak számára a múlt század végi kulcsszavak újraértékelése: a semleges állam, liberalizmus, civil szervezetek, demokrácia és nemzetállam felülvizsgálata. Annak kérdése, hogy léteznek-e még azok az összefüggérendszerek, amelyek közt működtek, vagy egyszerűen az idő túllépett rajtuk; ez a formavilág mítosszá üresedett,⁶³ „...mindez még jelen van, de már

⁶¹ Muller 1988, 193–194.

⁶² Kovrig 1940.

⁶³ A politikai argumentációs közegben még jelen vannak, de már nem fejeznek ki semmit. Erre kiváló példa a liberalizmus örökébe lépő hálózati föderalizmus, amely az NGO-k révén akarja meghaladni a demokráciát. David Engels szerint a demokrácia kiüresedésére a konzervativizmus válasza egy 21. századi principátus lehetne (Engels 2018).

teljesen üres; még hisznek benne, de már régen nem igaz”.⁶⁴ Több jobboldali eszmeáramlat is igyekszik megformálni a maga 21. századát, melynek még nincsen konkrét alakja, de már kivehetőek a kontúrjai. Látni, hogy az európai nemzetek összetartoznak történelmünk minden változása és válsága közepette.⁶⁵ Látni, hogy a technológiai fejlődés nem feltétlenül a hagyomány ellen tör, hanem abból fakad, az európai civilizáció legautentikusabb örökségeként.⁶⁶ Látni, hogy az európai nemzetek hatalmi potenciálja labilis, a nemzetállam újragondolása nélkül már egyre nehezebben képes megvédelmezni a társadalmat.⁶⁷ Látni, hogy – a liberalizmus örököséként – a hálózati föderalizmus gyökértelen, Európa történelmi identitásától elidegenedett *fellah*⁶⁸-tudat pusztán, nem pedig életképes alternatíva.⁶⁹

A nemzeti szuverenizmus eszmevilága ismert itthon.⁷⁰ Ám Nyugat-Európában már jó ideje jelen van egy másik jobboldali kánon, egy olyan szellemi mozgalom, amely a hagyomány és az innováció kreatív egyensúlyára építve keresi az európai kontinens új irányait és történelmi identitását: egy technológiai újításokra épülő, ugyanakkor konzervatív alapokon nyugvó Európai Birodalom, amely új utakat nyit a fausti⁷¹ ember számára. Egy civilizációs állam, amely rendelkezik gazdasági, fizikai, mentális és szociális védelmi képességekkel. Gyakorlati feladatai még formálódnak, de alapimpulzusai már kivehetőek: a nagy gazdasági szervezetek túlhatalmának letörése;⁷² a birodalmi állam kiemelt területe a szociálpolitika mint a társadalmi formaképzés monopóliuma,⁷³ a katonai függetlenség érdekében egységes európai hadsereg;⁷⁴ a történelmi identitást fenyegető külső eszmék (iszlám, woke stb) elleni fellépés sürgetése;⁷⁵ Európa

64 Freyer 2023, 11.

65 Kaiser 2021.

66 Faye 2010.

67 Engels 2018.

68 A *fellah*-tudat a civilizáció végén megjelenő tudatforma, amikor a történelmi érzék kiveszik, a kollektív értelem pedig széthullik (Csejtei–Juhász 2009, 219–221).

69 Pokol 2021; Molnár 2022, 149–182.

70 Békés 2020.

71 Oswald Spengler munkafogalma alapvetően az európai ember sajátos típusát jelöli, lásd Kovács 2017, 19.

72 Thiriart 2021, 90–95.

73 Kaiser 2020.

74 Friberg 2018, 29.

75 Engels 2018; Thiriart 2020; Faye 2010; Lowell 2019.

emancipálása az amerikai „kulturális” nyomás alól,⁷⁶ ügyelve egy relatíve autonóm geopolitikai mozgástér megőrzésére – *sem Moszkva, sem Washington*⁷⁷ –; végezetül a technológiai függetlenség megteremtése.⁷⁸

A jobboldal éppen a döntés éveit éli; nemzetállam vagy birodalom, kultúra vagy civilizáció, 21. századi „demokrácia” vagy „autokrácia”, minimalista vagy kiterjesztett technológia. A válaszok még nem véglegesek, a viták még csak most indulnak, de az biztos, hogy „Csupán konkrét cselekedetekkel szállhatunk szembe az általános hanyatlással...”⁷⁹ A jobboldali intellektuális forradalom alakjának – tükrözze akár a nemzetállamok szövetsége, vagy az Európai Birodalom koncepcióját – egy célja van: olyan eszmét és politikát alkotni, mely elodázhathja a Nyugat alkonyát, miközben Európát nagyhatalmi státuszba emeli.

Irodalom

- Békés, Márton 2020: *Kulturális hadviselés*. Budapest, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalomkutatásáért Közalapítvány.
- Bíró, András 2023: Független Európa. *Kommentár*, 3, 53–61.
- Breuer, Stefan 1993: *Anatomie der konservativen Revolution, Wissenschaftliche Buchgesellschaft*. Darmstadt, WBG Academic.
- Csejtej, Dezső – Juhász, Anikó 2009: *Oswald Spengler élete és filozófiája*. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor.
- Csejtej, Dezső 2022: A „konzervatív forradalom”. *Kommentár*, 3, 55–70.
- Elias, Norbert 2004: *A civilizáció folyamata*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Engels, David 2018: *A birodalommá válás útján*. Budapest, L'Harmattan.
- Engels, David 2021: *Mit tegyünk?* Budapest, MCC Press.
- Faye, Guillaume 2010: *Archeofuturism*. London, Arktos Media.
- Felkai, Gábor 2007: *A német szociológia története a századfordulótól 1933-ig. II.* Budapest, Századvég.
- Frenyó, Zoltán 2021: Hans Freyer. In Frenyó, Zoltán (szerk.) *Konzervatív arcképek*. Budapest, L'Harmattan, 233–238.
- Freyer, Hans 1934: A hagyomány és a forradalom a világképben. *Társadalomtudomány*, 4, 205–209.
- Freyer, Hans 1939: A mai szociológia feladata. *Napkelet*, 7, 1–9.
- Freyer, Hans 2023: *Revolution from the Right*. Perth, Imperium Press.
- Friberg, Daniel 2018: *The Real Right Returns*. London, Arktos Media.
- Han, Byung-Chul 2019: *A kiegészítő társadalma*. Budapest, Typotex.

76 Bíró 2023.

77 Thiriart 2021.

78 Faye 2010.

79 Engels 2021, 47.

- Horkheimer, Max – Adorno, Theodor W. 2020: *A felvilágosodás dialektikája*. Budapest, Atlantisz Kiadó.
- Julius, Jung Edgar 2022: *The Singificance of the German Revolution*. London, Arktos Media.
- Jünger, Ernst 2004: *A márványszirteken*. Budapest, Európa Kiadó.
- Jünger, Ernst 2012: *Homokórák könyve*. Csíkszereda, Bookart.
- Jünger, Ernst 2014: *Acélzivatarban*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Kaiser, Benedikt 2020: *Solidarischer Patriotismus: Die soziale Frage von rechts*. Steigra, Verlag Antaios.
- Kaiser, Benedikt 2021: Az eljövendő konzervativizmus. *Kommentár*, 1, 72–82.
- Karácsony, András 2014: *Mozaikok. Politika – értelmiség – konzervativizmus*. Máriabesnyő, Attraktor.
- Karácsony, András 2022: Konzervatív forradalom – egykor és most. *Kommentár*, 3, 71–79.
- Kovács, Gábor 2017: A Nyugat alkonya – újratöltve. In Bakó, Rozália Klára – Horváth, Gizella: *Diskurzusok az alkonyról*. Debrecen–Nagyvárad, Argumentor Műhely – Debreceni Egyetemi Kiadó – Partium Kiadó, 15–34.
- Kovrig, Béla 1940: *Korfordulón – Esmék forrongása, új formák keresése az emberi együttélés mai válságában*. Budapest, Franklin Társulat.
- König, René 1969: Germany. In Roucek, J.: *Contemporary Sociology*. New York, Greenwood Press, 789.
- Kurucz, Barnabás 2022: Sociology From the Right – Hans Freyer. *Hungarian Conservative*. <https://www.hungarianconservative.com/articles/philosophy/sociology-from-the-right-hans-freyer/> (Letöltve: 2023. május 22.)
- Lowell, Norman 2019: *Imperium Europa*. London, Arktos Media.
- Moeller van den Bruck, Arthur 2012: *Germany's Third Empire*. London, Arktos Media.
- Mohler, Armin 2018: *Conservative Revolution in Germany, 1918-1932*. Whitefish, Radix.
- Molnár, Attila Károly 2022: *Ki mit konzerválna*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Muller, Jerry Z. 1988: *The Other God that Failed: Hans Freyer and the Deradicalization of German Conservatism*. Princeton University Press.
- Muller, Jerry Z. 2002: *The Mind and the Market*. New York, Anchor Books.
- Némedi, Dénes 2005: *Klasszikus szociológia 1890–1945*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Pokol, Béla 2021: Az uniós szintű NGO-hatalom. *Kommentár*, 4, 71–81.
- Schmitt, Carl 1992: *Politikai teológia*. Budapest, ELTE ÁJK.
- Schmitt, Carl 2002: *A politikai fogalma*. Budapest, Attraktor – Pallas Stúdió.
- Schmitt, Carl 2006: *Legalitás és legitimitás*. Budapest, Attraktor.
- Sombart, Nicolaus 2000: *Iffjúkor Berlinben 1933–1943*. Budapest, Osiris.
- Spengler, Oswald 2011: *A nyugat alkonya. I–II*. Budapest, Noran Libro.
- Spengler, Oswald 2013: *Válságok árnyékában*. Budapest, Noran Libro.
- Szalai, Zoltán 2022: De hogyan csinálják a politikát? *Kommentár*, 3, 80–87.
- Thiriart, Jean 2021: *Europe, An Empire of 400 Million*. London, Arktos Media.
- Tudor, Lucian 2015: *From the German Conservative Revolution to the New Right*. Santiago de la Nueva Extremadura, Identitas.
- Van Houten, Cornelis 1970: *Tussen Aanpassing en Kritick*. Deventer, Van, Loghum Slaterus.
- Weber, Max 1998: A társadalomtudományos és társadalompolitikai megismerés objektivitása. In Weber, Max: *Tanulmányok*. Budapest, Osiris.